

Негодяєва С.А. Любов як християнська чеснота – домінанта епіки Марії Матіос // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст. ; [гол. ред. В.А.Зарва]. – Бердянськ : БДПУ, 2013. – Вип. XXVII. – Ч. 1. – С.352-359.

УДК 821. 163.2 – 1.09+929 Матіос

Негодяєва С.А.,
кандидат філологічних наук,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЛЮБОВ ЯК ХРИСТИЯНСЬКА ЧЕСНОТА – ДОМІНАНТА ЕПІКИ МАРІЇ МАТІОС

В українській літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. спостерігаємо формування нової світоглядної парадигми, у якій органічно переплетені різноманітні інтерпретації істин буття, позначені єдністю ідейно-тематичних тенденцій. Яскрава індивідуальність митця стала підґрунтям для формування індивідуального типу художньої свідомості, певних стильових тенденцій у літературі. По-різному можна сприймати твори письменника сучасності, “укладати до певних шухлядок”, проте безперечним залишиться аксіома: його творчість цікава як об’єкт дослідження, бо на перший план висунуто герменевтичну традицію (метод, теорію або філософію будь-якої інтепретації).

Творчість Марії Матіос, безперечно, посідає надто вагоме й виважене місце в літературному контексті сьогодення, і з’ясування домінант стилю спадкоємиці І.Вільде, О.Кобилянської, представників Покутської трійці дає можливість для цілісного сприйняття української прози як безперервного потоку. Не дивлячись на багату низку досліджень доробку авторки науковцями й критиками в працях І.Андрусика, Є.Барана, А.Богуславської, Я.Голобородька, Т.Дзюби, А.Дімарова, Д.Дроздовського, П.Осадчука, Д.Павличка, І.Римарука, Р.Семківа, Т.Тебешевської, С.Філоненко, Б.Червака, М.Якубовської та ін., її творчість викликати інтерес і жваву дискусію.

Мета роботи – виявлення концепту любові як християнської чесноти в якості стильової домінанти епіки Марії Матіос – частково інтерпретувалась літературознавцями. Слушними для нашої розвідки стали роздуми І. Насмінчук [4], яка вперше зробила спробу комплексного дослідження прозових текстів авторки як синкретичної стильової моделі у системі проблем традицій та новаторства, у параметрах жанрово-нарративного дискурсу; висвітила аналітико-психологічні пріоритети характеротворення; систематизувала критичні відгуки про М. Матіос, проаналізувала різноаспектні оцінки її творчості; концептуалізувала методологічні засади стильової інтерпретації творів письменниці. Та монографія С.Філоненко [7], яка розглядала художню цілісність прози Г.Гордасевич, О.Забужко, Т.Зарівної, С.Йовенко,

С.Майданської, Н.Тубальцевої в аспекті нової концепції особистості жінки в контексті вітчизняної і зарубіжної літератури; вмотивовувала закономірність появи феномена сучасної жіночої прози, простежила її зв'язок з феміністичною теорією. Останні зауваження науковиці про те, що *“... практично всім героїням жіночої прози властива внутрішня дисгармонійність, боротьба між “новою жінкою” і “патріархальною жінкою”, між бажанням бути сильною і слабкою, між активною і пасивною жіночими позиціями, між прагненням бути абсолютно вільною і прагненням міцного родинного й любовного зв'язку”* [7, 67-68] і знайомство з жіночим письмом Марії Матіос спровокували сьогоднішню дискусію. Авторська рецепція дійсності, на нашу думку, опозиційна феміністичному дискурсу.

Світобачення концепту любові в епічній інтерпретації Марії Матіос як прояви християнських чеснот – провідна риса індивідуального стилю письменниці. Ми пропонуємо розглянути в цьому аспекті такі твори авторки, як: “Солодка Даруся”, “Майже ніколи не навпаки”, “Москалиця”, “Щоденник страченої” та ін. для того, щоб висвітлити особливості трансформації заявленого лейтмотиву.

Письменниця в постмодерному дискурсі у своїй творчості сприяє відродженню самотності та національної самосвідомості серед читацької аудиторії. За письменницею, “змістом поняття “любов” є не механічна сума регіональних, ментальних усних традицій, релігійних чеснот, а їх узагальнення в загальнолюдські реалії, що утворюють діалектичну єдність світоглядних, соціально-психологічних, естетичних принципів гармонійного життя людини. І ця константа частіше проявляється в межових ситуаціях, у яких опиняються герої її творів. Дуже часто в якості межових візій виступають у письменниці сцени зіткнення мотиву любові з мотивами зради, зневіри, убивства, смерті тощо. Саме про цю семантику в роздумах “І все-таки – не навпаки” проекту “100 тисяч слів про любов, включаючи вигук” Марія Матіос заявила: *“Проте саме на пограниччі смертельної облави – Любові і Смерті – у багатоборстві заради Життя схрещуються всі троє: Людина, Смерть і Любов. З однаковою силою пристрасті що в печерну добу, що в добу модерну.*

Ось вони – ті троє, яких жодного разу я не обминула і обминутися з ними не зможе мій читач. Вони йдуть назирці за мною, як переслідувачі, як екзаменатори: чи ти не забула про найголовніше? І, сама того не бажуючи, я стаю залежною від примхи і заручницею великодушності трьох – Людини, Любові і Смерті.

...Напевно, в своїх здогадках я помиляюся, але чомусь здається мені, що людина завжди волочить за собою дві тіні. Перша тінь називається смертю.

Та слід у слід за людиною в незмінному смертельному ореолі другою тінню неодмінно блудить любов” [5, 159].

Сакральне підґрунття, еволюцію істинного почуття кохання, обрамленого індивідуальною метафоричною семантикою, закладено авторкою ще в психологічному есеї “Щоденник страченої”. Градаційне формування власної концепції любові закономірно приводить героїню до виходу з екзистенційної кризи: *„Щоразу, коли в мене до когось нерівно билося серце, я віддавалася*

першому пориву, думаючи: ось воно. Та минав день-другий – і я розуміла: це іще не вона, не та, найголовніша, любов” [2, 49]; „Можже, любов – суцільна помста за не реалізоване колись із кимсь іншим шаленство – і більше нічого?!” [2, 72]; „А воно ж прийшла не любов – а накрило торнадо” [2, 49]; „А кохання – лише найвидатніша прижиттєва маска людини” [2, 105]; „Шалене кохання грошей не додає і щастя не примножує” [2, 84]; „Любов – вона безконечна. Людина може любити, скільки завгодно разів. І кожного разу по-іншому. І щоразу – вперше” [2, 113].

Народна філософія щодо розуміння цього явища більш суттєвіша й об’єктивніша, не має ні національних, ні політичних, ні вікових, ні моральних, ні релігійних мезальянсів. Всеперемагаючий кардіоцентризм української ментальності стверджує загальнолюдські принципи існування любові, наведемо приклад промовистої дискусії героїв твору:

„ – Діду, а як любов у вашому житті... була любов?

– А це що таке? Любив, скільки хотів і міг.

– А що ви робили, як любов минала?

– Нічого не робив, бо приходила друга.

– Як ви думаєте, діду, чому любов минає?

– По цьому видно, що ти, дочко, велика безбожниця, бо не читала Біблії. А там сказано, що любов не минає ніколи. А як ти питаєш про тілесну любов, то вона минає, бо всьому приходиться рачинець: людині, тварині, дереву й любові” [2, 85]. І далі:

„ – Діду, а хіба погано пізнати в житті лиш одну любов, щоб більше було не треба? Як то пізнати одну любов?! Дід ходить навколо дотліваючого вогнища і здивовано дивиться на мене:

– Ти що, не знаєш, що один день погоди не робить? Любов – це один день, один кусень хліба, одне горня води. Хіба ти за одним куснем можеш пізнати повний його смак чи набутися одним днем верем’я? Я сміюся, не ховаючись, ніби радію власному відкриттю:

– Діду, так то ж розпуста.

– Е, ні-і-і... Серце уміє розпізнавати, що є любов, а що пустоти” [2, 86].

Письменниця повсякчасно прагне поєднати часто опозиційні істини багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій з метою підкреслити значущість цього почуття в бутті людини. Нехтування цими заповідями призводить завжди до гріховної розв’язки – спокути, розплати життям або недолею, нещастям.

Наприклад, Северина Северин (“Москалиця”), що з дитинства відчувала на собі ворожість односельчан, бо спокутувала гріх матері (вона була згвалтована російським військовим) вимушена усамітнитися від людей у “гадючій царині”. “... Вона від народження нечиста. У гріху зачата. У гріху народжена. Та ще до всього – москалиця” [3, 203].

Грицько Кейван (“Майже ніколи не навпаки”), який, повернувшись з війни, дізнався про згвалтування своєї дружини військовим черкесом. Не маючи змоги помститися, його приборкана лють скоро стає причиною ще однієї смерті: “Не Дмитрика між дошками гамселили дужі Грицькові ноги. Не

Дмитрика. Черкеса умертвляв Кейван, гонасуючи підошвами по хлопцевих нирках. Умертвляв черкеса і двох його вилупків з Теофіліної утроби. Лють свою люту і нутрянний вогонь свій непогашений топтав. Мсту свою чорну” [3, 85].

Іван Цвичок і Даруся (“Солодка Даруся”) – провісники глибокого химерного почуття, що виліковує і руйнує водночас. Вони живуть й вимушені розлучитись заради кохання – це їх щастя-доля-любов: *“Любов боліла, пекла, несамовитіла, ридала, проклинала, захлиналася, хмелила, прощалася і прощала, вбивала і відроджувала, пестила і шмагала, ні на день ніколи не покидаючи мене, так і залишившись поміж тим найбільшою світовою загадкою*” [5, 161]. Філософсько-релігійне трактування любові Дарусі до батька поглиблює драматизм ситуації й розкодовує підтекст епітета солодка. Чистота цього почуття, відданість християнським чеснотам ще в дитинстві знищили її батьків і спровокували долю героїні – смак цвинтарного щастя, життя в химерних мареннях, ілюзіях.

А “Мама Маріца – дружина Христофора Колумба” [3, 325-352]. стало своєрідною одою жіночому кохання. Якщо “Москалиця” присвячена “кожній жінці зокрема”, а “Мама Маріца” – “кожній матері окремо”. Вісімнадцятирічна Маріца, молдованка за походженням, разом зі своїм коханим чоловіком Христофором почала нове життя в одній з українських провінцій. Глибоке романтичне перше й останнє кохання до чоловіка Маріца пронесла крізь усе життя. Болісна звістка про загибель коханого на війні, народження й виховання дитини-інваліда – все це перетворило життя матері на нескінченний жах (плітки односельців, покупка любовців повії для хворого сина, яка призвела до її смерті від ревнивої руки колишнього коханця тощо). І в тій безконечній агонії героїня покінчує життя самогубством, тим самим протестуючи проти жорстокості абсурдного світу.

Автобіографічна основа культу любові як провідної ментальної риси українця в Марії Матіос закладені щирим вихованням батьків. Психологічна, архетипна інтерпретація цього явища в доробку авторки природна. Про що в одному інтерв'ю на телебаченні свого часу вона зазначила: *“Я давно повторюю, що жоден авторитет у жодній сфері не може конкурувати з моїми батьками. Я людина щаслива, бо дуже прив'язана до своєї родини. І я знаю, що спадкоємність добра, допитливості та уважності до життя, закладена моїми предками у гени всіх Матіосів, – це також мій мур у цьому дуже нелегкому житті”*. Усі, майже біблійні, її персонажі (алюзії на Христа й Голгофу, життя Діви Марії, Святого Миколая тощо) стверджують невмирущість справжньої людяності як вищої субстанції, душі.

Промовистим для нашої розвідки постає своєрідний “літаргійний” есей “По праву сторону Твоєї слави”. Він є своєрідним перегуком із згаданими вище роздумами авторки, у яких вона наголосила: *“Величності Смерті або її Високості Любові. (Розпізнавайте на здоров'я, якщо натрапили на засідку!)*.

Інших незнищуваних засідок-капканів, окрім Любові і Смерті, природа для людини просто не вигала. Не було потреби вигадувати, бо все інше, все

решта – доступне для підкупу. Лестоців. Окозамилування. Нейтралізації. Можна обійти. Об'їхати. Розминутися. Уникнути.

А з цими двома – ніяк.

„Любов – це відсутність страху” – каже моє нарешті уцент пошматоване серце. Але я вже справді не боюся ні його відчайдушної мови, ні того, що колись навіки позбавило мене страху, – самої Любові. Вона мене розірвала на шматки, як розриває, напевно, людину міна чи граната” [5, 160].

Вищий Суд для душі-героїні твору “По праву сторону Твоєї слави” відповідальний, і тіло, як категорія біологічна, сприймається лише як Божий дар. Авторка наче бере на себе відповідальність за земний зміст і загальні підсумки життя. Письменниця, як і її героїня, обирає путь із серцем і ангелом-охоронцем, вона веде реципієнта до “просвітлення” крізь звичайні реалії-спогади, які по-новому інтерпретуються по дорозі до Раю чи Пекла, переоцінює сенс марного існування “... я завжди жила життям метелика недовго: лише до тієї пори, поки не надходила мить спопеліти в чийсь невинній магмі. Та навіть така, згоріла, я щоразу таки вирятовувалася для подальшого польоту і... до наступного попеління” [3, 372]. Так, пошук жіночого ідеального щастя трансформується в пошук ідеального кохання, любові в земному світі, що проходив “між добром і злом, з добром і злом, під добром і злом” [3, 382]. Будь-якій людині, а жінці особливо, дуже важливо жити мрією-коханням. Навіть після смерті любляча душа зберігає цю властивість, стаючи берегинею своїм родичам, коханим.

Опоетизовуючи власну епіку, Марія Матіос дає філософсько-релігійну оцінку гріховності як тілесної, біологічної необхідності. Тонко й викривально перед нами постає діалог з абортіваними неприкаяними й безгріховними душами близнюків героїні, доводячи реципієнта до очищення: “Мій дискомфорт посилювався: я бачила, що якби ці однакові душі прикласти до моєї, то вона би зробилася повнішою і ціліснішою, а в тій формі, в якій моя душа існувала тепер, було набагато надірваних країв” [3, 391]. І далі: “ – Не виправдовуйся, – зжалились вони наді мною, але ненадовго, – бо це був твій егоїзм. Бачиш, ти себе так любила, що не хотіла вмерти сама, зате згодилася на нашу смерть” [3, 161].

Зауважує письменниця й на родових прокляттях, доводячи аксіому: діти завжди відповідатимуть за гріхи батьків, за нехтування батьківськими заповідями. Бо ненароджені близнюки спокутували материне нехтування біблійною заповіддю поважати батьків своїх (героїня не дозволила батькові спати в хаті, і він відморозив уночі в снігах ноги, за що в сує її і прокляв).

Стверджує авторка й розплату за прелюбодіяння: надає на старість самоти дідові за колишні “плигання в гречку”, героїні – розлуку з коханцем у цьому й потойбічному світах. Заборонене кохання – зречене, зрадливе, навіть, якщо воно робить із жінки “скрипку, яка говорить без смичка”, ніколи не може називатися любов'ю, а залишиться звичайною біологічною (тілесною) залежністю, потребою. Вирок матеріалістичному прагматизму сучасника в авторській рецепції один – чоловіча душа, не здатна на ширість, і обманута чуттєва жіноча плоть не мають права на спільне щастя, співставимо: “– Ні, і

кар'єристом ти не був, але ти хотів більшого благовоління, ніж мав. А більшого тобі ніхто і не дав би, бо тобі й так не було рівних. Але ти хотів мати мене і водночас бути чистим і незаплямованим перед усіма жандармами отої нещадної партії і перед її фальшивими кодексами честі. А так не буває” [3, 399]. І “ – Я тебе люблю і тепер. Моє тіло, з якогось ти зробив колись скрипку, без тебе струхлявіло і вмерло ще до моєї смерті, бо воно було віддано іншому, але моя душа навіки горить тобою, і плаче тобою, і тепер ще хоче тебе. То голод, то спрага, невтоленна спрага і голод кидають мене до тебе... я прожила, так і не розкрившись, як троянда перед сонцем перед усіма принадами земного життя, – заперечила я дуже літній “душі, душі моєї”, що старіла і в'яла на неіснуючих очах” [3, 400].

Любов тілесна, залежна від умовностей, породжує в людині різні види фобій, і, перш за все, боязнь смерті, а справжня любов як всепрощення – вічне життя. Авторка наголошує на суголосності любові-смерті. У кращих вітаїстичних традиціях вона продукує це почуття як незнищенну християнську категорію. Її аксіома проста: не кожен може заслужити пізнання радості від кохання, навіть, якщо тебе і любить Бог, любов – це почуття обраних, любов – це доля. І щире каяття за грішний супровід прижиттєвої путі може позбавити людину найстрашнішої фобії – залишитись самотньою. Цитата: *“Я хотіла віддатися йому. Без пристрасті – лише ніжністю і послухом, підкоряючись його волі останньою пір'їною відродженої ним душі. Я хотіла висушити океани всіх своїх колишніх сліз і болю і сказати йому, що я нарешті щаслива.*

Але за його брамою голосу уже не чуто нікому” [3, 422].

Отже, проза Марії Матіос увібрала в себе психологізм сакральності, вірувань наших предків, їхню мудрість та набула іншого, більш інтелектуального звучання. Дійсно, мотив любові як почуття Вищого, “пропущені” крізь призму відчуттів авторки, сукупність переконань сучасного суспільства, релігійних та моральних поглядів епохи, продукують кохання не як гріховне, іноді соромницьке почуття, а як найважливішу чесноту людського (частіше жіночого) буття: любов батьківська (материнська), любов до ближнього, любов до чоловіка, любов до Всевишнього тощо. Словами Мариньки-богодухої (“Майже ніколи не навпаки”) *“Серце моє очі має, то й видить усе. Серце, коли любить, усе знає й чує без чужого розказу”* письменниця стверджує власний метод досягнення “моменту істини”. Відгукуючись свого часу на щоденникову драму на три життя “Солодка Даруся”, Дмитро Павличко сказав, що ця *“книга – метафора для всеукраїнської новітньої історії”*, ми ж зауважимо, що весь доробок письменниці – це метафоричний філософсько-релігійний код Любові.

Заявлена нами тема невичерпна й багатоаспектна, сподіваємося, вона спродукує різноманітні літературознавчі, культурологічні, філософські дискусії. Це дослідження допоможе поглибити уявлення про авторський індивідуальний стиль Марії Матіос, бо він увібрав у себе як людські риси самої письменниці, так і головні риси нашої доби.

Література

1. Голобородько Я. Художні клейноди Марії Матіос [Текст] / М. Матіос // Літературна Україна. – 2007. – 25 жовт. – С. 6.
2. Матіос М. Щоденник страченої [Текст] / М. Матіос. – Львів : Піраміда, 2005. – 192 с.
3. Матіос М. Вибране [Текст] / М. Матіос. – Львів : Піраміда, 2010. – 424 с.
4. Насмінчук Ірина Анатоліївна. Проза Марії Матіос: особливості індивідуального стилю. : дис. ... канд філолог. наук : 10.01.01 / Ірина Анатоліївна Насмічук, 2009. – 210 с.
5. 100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки: / Авт. С 81 проекту С. Г. Васильєв, О. А. Коваль; Упорядник С. Г. Васильєв; Худож.-оформлювач І. В. Осіпов. – Харків: Фоліо, 2008. – 251с.
6. Тебешевська Т. Художні особливості “Щоденника страченої” Марії Матіос [Текст] / Т. Тебешевська // Слово і час. – 2006. – № 2. – С. 54-62.
7. Філоненко С.О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: Монографія / Софія Олегівна Філоненко. – К., Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2006. – 156 с.

Анотація

Стаття пропонує розглянути в аспекті світобачення концепту любові епічну рецепцію Марії Матіос. Доведено, що вона виводить це поняття як християнську чесноту, що є стильовою домінантою трансформації заявленого лейтмотиву.

Мотив любові як почуття Вищого – сукупність переконань сучасного суспільства, релігійних та моральних поглядів епохи в авторській рецепції продукують кохання не як гріховне, а як найважливішу чесноту людського буття: любові батьківської (материнської), любові до ближнього, любові до чоловіка, любові до Всевишнього.

У постмодерному дискурсі у своїй творчості письменниця сприяє відродженню самобутності та національної самосвідомості серед читацької аудиторії.

Ключові слова: любов, концепт, лейтмотив, релігійно-філософська семантика, постмодерний дискурс.

Аннотация

Статья предлагает рассмотреть в аспекте мировосприятия концепта любви эпическую рецепцию Марии Матиос. Доказано, что она выводит это понятие как христианскую категорию, что есть стилиевой доминантой трансформации заявленного лейтмотива.

Мотив любви как чувства Высшего, единство взглядов современного общества, религиозных и нравственных устоев эпохи в авторской рецепции продуцируют любовь не как греховную, а как самую важную заповедь человеческого бытия: любви отцовской (материнской), любви к ближнему, любви к мужу, любви к Всевышнему.

В постмодерном дискурсе в своём творчестве писательница способствует возрождению самобытности и национальной самосознательности среди читательской аудитории.

Ключевые слова: любовь, концепт, лейтмотив, религиозно-философская семантика, постмодерный дискурс.

Summary

The article offers us in the aspect of world perception of the love concept to consider an epical reception of Maria Matios. It is proved that she shows this idea as Christian category, and this is a style dominant of transformation of declared keynote.

Motif of love as the Highest feeling, unity of views of the contemporary society, religious and moral principles of the epoch in author's reception – all of these constituents produce love as not sinful but the most important commandment of a human being: father (mother) love, agape, love for husband, love for God.

Through postmodern discourse in her oeuvre the writer promotes renaissance of identity and national self-consciousness among the readers.

Key words: love, concept, keynote, religious and philosophic semantics, postmodern discourse.